

OTO OLTVANJI

polje
meduza

— Laguna —

Copyright © Oto Oltvanji, 2023

Translation copyright © 2023 za srpsko izdanje, LAGUNA

Ova je za tatu

Sadržaj

1. Tako sam je upoznao	9
2. Poslednji Slovenac u JNA.	21
3. Sva moja muzika staje u tri giga	40
4. Smem li da vas slikam?	53
5. Pljosnato zvono	67
6. Dosta neprijatan tip, kažu	86
7. Saša zna.	109
8. Uljubljena robotska glava	123
9. Zlatni rt.	137
10. Lodoviko Sabatino	154
11. Kraj mladosti	170
12. Mirisi koji vraćaju u drugo vreme	186
13. Iz zle namere	202
14. Ilegalna Nova godina	220
15. Naša mala klopka za istorijsko vozilo	240
16. Četvrta porodica	260
17. Znao sam da nećeš moći.	286
18. Zalag za srećan kraj	310
Izjave zahvalnosti.	323
O autoru.	325

1.

Tako sam je upoznao

1

Uvek sam mislio da je izraz „u pogrešno vreme, na pogrešnom mestu“ nepotrebno preterivanje. Dovoljno je da se na pogrešnom mestu nađete bilo kad ili da u pogrešno vreme budete bilo gde, da vas snađe neko zlo. Ukoliko na pogrešnom mestu budete još i u pogrešno vreme? Možda se izvučete. Možda na kraju sve ispadne baš kako treba.

2

Vreme je bilo poslednji četvrtak u oktobru 2009, mesto je bilo bife-vagon voza Beograd–Bar, a jedno od ta dva bilo je pogrešno u mom životu. Tad još nisam bio Skeptik, samo skeptik: još sam sa sobom nosao digitalni foto-aparat, nisam se prijavio ni na jednu društvenu mrežu, planirao sam život na duže od mesec dana.

Da se nisam trudio da spasem novinarsku karijeru i lično otputujem u Crnu Goru da pričam s izvorom, ne bih je sreo. Da

mi nije dojadilo da tu deonicu prelazim kolima, ne bih je sreo. Ovako mi je pod nos gurnula čašicu nečeg crvenkasto-smeđeg, prozirnog. Samo jedno piće tako izgleda, i miriše.

„Vinjak?“, pitao sam. „Ne pijem ga otkad sam shvatio da od njega u pô noći počnem da urlam tako da probudim i sebe i druge.“

Nazdravila mi je. „Da večeras probudiš ceo voz.“

3

Rekla je da se zove Lana Manić. Nije imala duhovitu opasku na račun mog prezimena, a ja nisam pokazao da mi je poznato njeno.

Pratnji se nije dopalo što je naprasno promenila društvo. Mrštila su se obojica, visoki i viši, obojica tamnokosi i gustih obrva, špicastih noseva i osenčenih vilica iako su bile glatko izbrijane. Sitniji kao da se skupio od pranja, inače su bili isti, ukleta braća. Svetlucavi sakoi me nisu prevarili da pomislim da su bezopasni, ali šta su drugo mogli da urade? Prešla je za moj sto kao začarana, ne mogavši da se odupre impulsu, kao što je verovatno pre toga prišla njihovom. Kad sam ušao u vagon, pili su zajedno, ali nisu izgledali kao da se znaju odranije.

Trepnuo sam, i već je bila tu. Nikad nisam saznao šta ju je tačno privuklo: moj poslovični izgled pouzdanog ramena za plakanje ili mogućnost da se ja isplačem na njenom. Možda samo nisam bio ona dvojica. Od mene nije tako brzo odustala kao od njih.

Bilo je to, svakako, previše rizičnog ponašanja za plavokosu, bledoliku, crnooku devojkicu u kojoj je negde čučalo dobro dete. Sve vreme je morala nešto da pipka: igrala se s kutijom cigareta, upaljačem, ključem na kom se jasno videla zmija alfa romea.

„Putuješ vozom, ali si ponela i kola“, rekao sam.

„Najbolja odluka koju je železnica ikad donela, da u kompoziciju uključi i vagon za automobile. Ubila bih se da još jednom

moram da vozim kroz kanjon Morače. Šta je bilo? Da si znao, poneo bi i ti svoja?“

„Razmišljam da svoja prodam.“

Digla je obrve.

„Želim da počnem svuda da idem peške, ali ne smem“, rekao sam, i to je bila istina.

Nazdravili smo. Preko čela joj se ukovrdžala lokna kao da se spremamo da zaplešemo čarlston. I viši iz njene pratnje je želeo da pleše, ali sa mnom. Prišao mi je da mi se zadiše na uvo.

„Ajde, briši“, šapnuo je.

„Neću dugo“, rekao sam. „Uključio sam sva četiri.“

U očima mu je sevnuo mrak. Blago je digao rame, kao da se sprema da zamahne, a ja sam se protiv neizvesnosti da li ću primiti udarac borio tako što sam mu se nadao. I onda ga ne bih dobio. To bi me uvek pomalo razočaralo. Na kraju nije zamahnuo samo zato što mu se isprečila Lana.

„Mogu li sad ja?“, pitala je nagnuvši se nevino ka meni.

Visoki je odustao i povukao se muljajući vilicom. Kad sam bacio pogled na naš sto, više nisam video njene ključeve od auta. Nisam se još tako osećao, ali vinjak je izgleda počeo da deluje.

„Misliš li da ti je to bilo pametno?“, šapnula je, a njen dah na mom uvu bio je topao i sladak.

Slegnuo sam ramenima. „Polu moje porodice je pametno, pola misli da jeste. Nikad ne znam koja govori iz mene, zato se trudim da se ne pravim pametan. Nekad mi ne ide od ruke.“

Zagledala se u mene. „Ajde još da pijemo.“

Niži od dvojice se pokupio i izašao iz vagona, a viši je ostao da nam se mršti. Posle nove čašice, Lana je rekla: „Moram da ti odam jednu tajnu, ali ne smeš nikome da kažeš. Moj tata i moj brat...“

„Ova dvojica?“

Odmahnula je rukom kao da tera muvu. „Ma ne, moj tata i moj brat kod kuće. Ne znaju da ovo radim.“

„A šta to radiš?“

Ponovo je zamahnula, staklastog pogleda i zamrznutog osmeha, ovaj put šire, obuhvativši pokretom sebe, mene, dvojicu mrguda i voz u pokretu, čitavo njeno bekstvo, kako ne razumem. „Srećna sam što sam sada tu“, rekla je. „Šta je tvoje najveće dostignuće u životu?“

Morao sam da razmislim. „Možda što sam ispratio poslednjeg Slovenca iz JNA.“

To joj je bilo smešno. Tražila je da nazdravimo još jednom, za Slovenca, i nazdravili smo, nisam imao ništa protiv. Siguran sam da ne bi ni Aleš.

4

Imao sam skoro četrdeset godina, ona je imala skoro trideset. Ja sam bio dvaput na ivici braka, ona nijednom. Blago njoj, rekao sam.

„Izgledaš mlađe“, rekla je.

„To je zato što se devedesete ne računaju.“

Na svetlu stanice kroz koju smo prošli, za razliku od mutnog osvetljenja u vagonu, na trenutak sam video da joj krajevi kose vuku na zrelu jagodu. Nikad je ne bih nazvao riđom, ali pravi plavušani su je sigurno smatrali izrodom.

Niži mrgud se vratio i prišao za naš sto da nas pita šta pijemo, želeo je da se iskupi za ponašanje višeg. Uverili smo ga da je sve u redu. Kad nas je ostavio, odjednom sam ponovo video njene ključeve od kola na stolu. Vreme je bilo za još jedan vinjak.

Pričao sam joj o pacifizmu kao jedinoj valjanoj filozofiji, zašto počinjem da puštam bradu, da će se jednog dana vratiti gramofonske ploče. Pričala mi je da su knjige sa nesrećnim krajem bolje, zašto jede kesten-pire i leti, da bi se vremeplovom vratila da ispravi samo dve greške u životu.

„I kuda voziš kad pristanemo?“, pitao sam.

„U Kotor, kod majke. Više ne živi sa nama.“

„Ostaješ kod nje?“

„Par dana. Posle vozim dalje, nisam još odlučila gde. Moram da odmorim. Znaš, dala sam otkaz.“ Stavila je prst na usne.

„Pa ti si puna tajni.“

„Morala sam, ovaj posao mi je našao tata.“ Zagledala se u praznu čašicu. „Sve poslove mi je našao tata. Ali ovaj nije bio ono pravo.“

„Kad god čujem da je neko dao otkaz“, rekao sam, „imam neodoljivu želju da mu čestitam.“

„Hvala.“ Izvukla je šaku novčanica i spustila ih na sto. „Sad moram da idem.“

Nisam uspeo da sakrijem razočaranje. „Nešto sam pogrešno rekao?“

„Moram ujutro da budem sposobna da vozim, a broj mog spavaćeg kupea je trinaest. Čovek se s tim ne šali.“

Kad se odvojila od stola, zateturala se, malo zato što je voz ušao u krivinu, malo zato što bi i inače. Ščepao sam je za podlakticu da je pridržim, a ona je dlanom prešla preko zadnje stane moje nadlaktice, spremno prihvativši novu stvar za pipkanje. Pomazila me je ovlaš kao da nagrađuje poslušnog konja, pronašavši tačku koju nisam znao da posedujem. Probudila me je.

„Jesi li dobro?“, pitao sam.

„A ti?“

Čim je za sobom zatvorila vrata vagona, visoki i viši ustali su da plate. Pratio sam ih pogledom kroz prozorče na vratima, ali su prošli pored njenog kupea ne pogledavši ga.

Ostao sam sâm u bifeu. Nisam znao šta bih, pa sam naručio vinjak.

Nije mi teško padalo da sedim bez društva u kafani. U ovoj pokretnoj, svaki put kad bih se nalaktio uz prozor, pružao sam otpor prljavštini putnika koji su tu boravili pre mene. Svaki putnik je za sobom ostavljao trag. U životu i poslu zavisio sam od tragova, ali ovde ih je bilo previše.

Jedan od tragova bio je broj njenog kupea. Nisam znao šta bih s njim. Želeo sam da pokucam na njena vrata iako sigurno nije bila sama, ali nisam to učinio. Izgledala je kao da večeras sve radi iz prkosa. Odbijao sam da budem njen prkos. Kad sam konačno tražio da platim, prihvatio sam tuđu prljavštinu i ostavio malo svoje.

5

Probudio me je krik u noći. Moj krik.

Desilo se toliko naglo da me je iznenadilo. Uvek me iznenadi. U ušima mi je još odzvanjao urlik, tako sam znao da je bio glasan.

Nepoznati saputnik u krevetu do mog rekao je iz mraka: „Ti si lud.“

„Izvini“, šapnuo sam. „Spavaj.“

Tada sam znao. Završio sam s vinjakom.

Spavanje u vozu se nije mnogo promenilo otkako sam to prvi put radio, pred odlazak u vojsku. Čitavo to leto radio sam u fabrici šahovskih tabli da bih zaradio za put do Nemačke, najbliže zemlje u kojoj sam mogao da kupim one gramofonske ploče koje sam želeo. Spavao sam čitavim putem dvaput promenivši saputnika, imao na raspolaganju pola dana da tumaram po prodavnicama, kupio dvadesetak vinila potrošivši sav novac koji sam uštedeo, vratio se u voz i spavao čitavim putem nazad. Mislio sam da se isplatilo jer sam verovao da je to moj poslednji susret sa slobodom. Uspeo sam da sačuvam većinu tih ploča.

U vozu za Bar spavao sam suviše kratko da bih bio mamuran; tehnički sam još bio pijan. Krenuo sam da izađem na hodnik da udahnem malo svežeg vazduha, zastavši kad su ispred mojih vrata sigurnim korakom prošli visoki i viši. Pogledao sam na sat. Bilo je pola tri.

Ovaj put su usporili pred Laninim kupeom. Proturio sam glavu u hodnik i gledao kako se domundavaju. Načas sam pomislio da će pokušati da otvore vrata, ali su pošli dalje, na drugu stranu, ka vagonu s automobilima. Izbrojavši u sebi do deset, pošao sam na tu stranu.

Kondukter zadužen za čuvanje auto-voza rukovao se s njima. Visoki mu je predao duguljastu kovertu, a ovaj ju je spretno pospremio u unutrašnji džep službenog sako. Kad me je ugledao, brzo ih je pustio unutra i zatvorio vrata. Ja sam prošao do kraja hodnika, zavrnuo ka ve-ceu i ušao. Izbrojao sam do deset.

Dok sam ponovo prolazio pored auto-voza, bacio sam pogled kroz prozorče: ona dvojica su na donjoj rampi zabijenih glava u otvoreni gepek zelene alfe preturali po njemu. Kondukter je sedeći na velikom metalnom sanduku jeo jabuku. Vratio sam se u kupe i do jutra spavao kao beba uprkos saputnikovom hrkanju.

6

„Hoćeš li me voziti do Kotora?“, pitao sam Lanu kad sam je sreo na hodniku pred ulazak u Bar.

Bila je bleđa, naoko funkcionalna. „Oho? Nije li to gospodin kome se vožnja autom kosi sa verom?“

„Častim te doručkom kad stignemo, pa te predajem majci.“

„Dogovoreno.“ Nasmejala se, više da prikrije nelagodu.

„Znaš, sinoć...“

„Ništa sinoć“, rekao sam.

Pasoška i carinska kontrola prošle su davno i bez incidenta, ali to još ništa nije značilo. Kad smo ušli u stanicu, upio sam planine oko nas, bleštavu fasadu stanične zgrade, miris mora koje je moralo da bude tu negde.

Gledao sam kako Lana pažljivo isparkirava zelenu alfu iz vagona na peron, a kad je stigla na kopno, pokazao sam joj kofer kraj svojih nogu. Otvorila mi je gepek. Zabio sam glavu

u njega kao ona dvojica sinoć: imao sam malo vremena, trudio sam se da budem brz. Nisam znao šta tačno tražim, ali sam prepoznao to čim sam ga ugledao.

Meki paketić veličine džepne knjige u zategnutoj najlonskoj kesi izlepljenoj izolir trakom nije bio previše dobro skriven u rezervnom točku, ali to je verovatno bilo namerno. Zaklonio sam telom ruku dok sam ga prebacivao u unutrašnji džep kaputa. Kad sam zalupio poklopac, video sam da visoki i viši isparkiravaju svoja kola iz voza.

Alfa romeo. Njihov je bio metalik siv.

„Vidi ti to“, rekla je Lana zamišljeno.

„Možda je slučajno“, rekao sam. „Znaš šta?“

„Šta?“

„Moram još nešto da te zamolim. Pričaj s drugarima od sinoć, ali tako da bar jedan izađe iz kola.“

Odmerila me je preko naočara za sunce, vratila ih na nos i otkaskala do njihovih kola. Nalaktila se iznad vozačevih vrata, a on je spustio prozor. Rekla mu je nešto. Odgovorio je. Rekla mu je još nešto, njih dvojica su se pogledala, a visoki je izašao. Otvorio je gepek, izvukao par debelih kožnih rukavica i pošao sa njom do njenih kola. Ona mu je otvorila haubu. Prtljažnik njihovih kola ostao je otvoren.

Nisam imao plan. Da se nije dogodilo ništa što bi mi odgovaralo, neraspakovani paket bacio bih u smeće. Ali gepek njihovih kola ostao je otvoren.

Prošetao sam se do sive alfe prišavši joj s leđa tako da niži u kolima nije mogao da me vidi od otvorenog poklopca prtljažnika. Zagledao sam se u nebo bez oblaka, izvukao paketić i ubacio ga u procep između dva kofera. Vratio sam se do Laninih kola taman kad je visoki zalupio njenu haubu.

„Ja tu ništa ne vidim“, rekao je svukavši rukavicu za rukavicom. Digao je bradu ka meni. „Što ti on nije pogledao?“

„Mislila sam da će kolega alfaš bolje znati.“ Pokazala mu je zube. Bili su to lepi zubi.

Izbegavajući da me pogleda, promrmljao je: „Srećan put.“ Vratio se, odložio rukavice u prtljažnik i odmah ga zatvorio. Ušao je u kola, ali nisu krenuli. Čekali su nas.

Kad smo se Lana i ja izvezli iz stanice, rekao sam: „Budi spremna. Ako će se desiti, desiće se sad.“

„Šta će se desiti?“ Glas joj je zadrhtao na poslednjem slogu.

U prvoj okuci zaustavila nas je policijska patrola. Zamolili su nas da izađemo i otvorimo prtljažnik. Stajali smo i gledali kako preturaju po njemu kao da tačno znaju šta traže. Koliko god da su čeprkali, ništa nisu našli, kao što sam znao da neće. Lanina nervoza lagano se otapala kraj mog spokoja.

Najnervozniji u našoj maloj zasedi bio je civil u društvu policajaca, mali zadihani u somotskom sakou. Nisam ga poznavao, ali sam umeo da nanjušim kolegu. Kad su se policajci predali i dozvolili nam da se vratimo u kola, na zadnjem sedištu njihovog auta ugledao sam profesionalni foto-aparat.

Pre nego što smo krenuli, video sam kako u okuku uleće siva alfa. Spustio sam prozor, privukavši pažnju jednog od policajaca.

„Možda su vam u dojavu rekli pravu marku, ali pogrešnu boju“, rekao sam.

Zacrveneo se. Odmerio je kolegu, pa auto koji nam se ubrzano približavao. Mahnuo mu je tiganjem da stane. Kroz vetrobran sam video izraz lica visokog i višeg dok su kočili. Nije bila zbunjenost, ne znam kako bih to tačno i nazvao. Bilo je divno.

„Šta se desilo?“, pitala me je Lana u kolima. „Šta su tražili?“

„Imaš triput da pogađaš“, rekao sam. „Ali mislim da ćeš pogoditi iz prve.“

„A naći će kod njih?“

Klimnuo sam.

„Kako je to dospelo kod mene?“

„Bili su u dosluhu sa kondukterom. Ubacili su ti paket u gepek sinoć, kad su svi pošteni ljudi spavali. Gepek su otključali ranije ključevima koje su pozajmili i vratili ti ih u bifeu dok

su nas zamajavali pretnjama i iskupljenjima. Mislim da su se samo zbog toga sprijateljili s tobom. I nije bilo dovoljno da te otkrije carina. Morala je da bude ova tu cirkuska predstava.“

Zaigrao joj je krajičak usne kao da nije dozvoljavala sebi da se nasmeši. „Hvala ti“, rekla je tiho.

„Samo umem da prepoznam sranja“, rekao sam. „Za to sam talenat.“

Zagledala se ispred sebe, u vijugavi put koji nas je čekao, i u očima sam joj video o čemu razmišlja. Policajci su tek počinjali da kopaju po prtljažniku sive alfe.

„Ali... zašto ja?“, rekla je.

„Eh, da. Većito pitanje.“

„A odgovor?“

„Bojim se da ga nema.“

Zavrtela je glavom i kresnula motor. „Ajmo na taj doručak.“

7

Nekih odgovora je ipak bilo. Zvanična teorija je glasila da su visoki i viši, inače tipovi odranije poznati policiji kao braća Laković iako nisu bili u srodstvu, želeli laku žrtvu na granici pored koje će moći da provuku krupniji tovar, a Lana im se sama namestila. U tu verziju nisam verovao. Teorija Laninog oca, velikog Gordana Manića, bila je mračnija: neslavnim padom njegove ćerke kod crnogorske policije želeli su ozbiljno da naude njemu, što je već imalo smisla, pogotovo kad se uzme u obzir prisustvo tipa za kog sam sumnjao da je novinar. Čoveku na Manićevom položaju ne bi bilo prvi put da pokušaju da mu nameste tako nešto. Kasnije je pričao da vrlo dobro zna ko stoji iza čitave akcije: oduvek su ga najoštrije napadali oni koji su se plašili njegovih političkih ambicija, koje on nikad nije otvoreno ispoljavao iako je u rukama držao konkretnu moć, tada baš kao i danas. Posle se govorkalo da

me traže braća Laković koja nisu braća, ali me do danas nisu našla. Možda sam imao sreće. A možda se Manić postarao da me nikad ne nađu, mene niti bilo koga drugog. Kasnije, kad sam ga bolje upoznao, i poslovno i privatno, uvideo sam da je sposoban za tako nešto.

U svakom slučaju, bilo mu je savršeno jasno šta sam uradio i nije mi to zaboravio: od tog leta počeo sam da radim za *Koloseum*, njegov najtiražniji dnevni list, i to tako što mi je dao potpuno odrešene ruke. Na kraju je to bila prikladna nagrada za moj trud, pošto se ispostavilo da je svedok kog sam išao da vidim u Crnoj Gori lagao.

Prvog radnog dana, Gordan me je pozvao u kancelariju i tražio da za sobom zatvorim vrata koja su najveći deo vremena ostajala otvorena. „Koliko si daleko spreman da ideš za dobru priču?“, pitao me je. Mislio sam da se šali. Zvučao je kao da tek pokušava da me vrbuje, ali ja sam već potpisao ugovor. „Koliko treba“, odgovorio sam. „Da li bi rizikovao život?“, pitao je. Zastao sam na sekund, a on je osetio tu pauzu. „Čiji?“, pitao sam. „Gle, pa mi to imamo cinika“, odgovorio je. „Možda pre skeptika“, rekao sam.

Da li je tako sve počelo?

Tako nekako. Još je klimao glavom kad sam ustao i izašao iz kancelarije a on tražio da ostavim vrata otvorena. Izgledao je zadovoljno, ali sam godinama kasnije verovao da je došlo do nesporazuma: on je mislio da crtu podvlačim kod vlastitog života, dok sam ja mislio: ako je u pitanju moj, može; tuđi već ne. Funkcionisalo je za obojicu, do nekog trenutka. Dve nedelje kasnije, objavljeno je prvo izdanje kolumne naslovljene *Skeptik*, koja je, s promenljivim uspehom, poživela skoro deset godina.

Lanin brat Bojan Manić, dok se još nismo zvanično upoznali, dvaput me je zvao da mi lično zahvali što sam mu spasao sestru. Nije znao kako drugačije da mi se oduži nego materijalno: poklonio mi je skupoceni ručni sat u originalnoj kutiji, ali ga ja nikad nisam raspakovao.

Nije zaboravila ni Lana što sam joj se našao u njenoj najranjivijoj fazi. Pozvala me je na piće čim se vratila iz Crne Gore. Želela je da mi čestita što sam napustio stari posao i dobio novi.

„Ali dao mi ga je tvoj tata, to znaš?“, rekao sam.

„Eh, da. Nadajmo se da ćeš ti imati više sreće. Živeli.“

8

Sve je moglo da se desi samo tako i nikako drugačije. Sve što se desilo kasnije, desilo se zato što sam se našao u pogrešno vreme na pogrešnom mestu. Ispalo je sve baš kako treba, bar neko vreme. Tako sam dobio posao koji me je proslavio. Tako sam od skeptika postao Skeptik, što je sve bilo manje važno.

Tako sam upoznao buduću bivšu ženu.